

Iza Desperak
Uniwersytet Łódzki

RECENZJA

DENZIN NORMAN K., LINCOLN YVONNA S.,
RED., (2009) *METODY BADAŃ JAKOŚCIOWYCH*.
PRZEŁOŻYLI KRZYSZTOF PODEMSKI I IN.
WARSZAWA: WYDAWNICTWO NAUKOWE
PWN

Iza Desperak, dr, adiunkt w Katedrze Socjologii Polityki i Moralności Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Specjalizuje się w socjologii gender, autorka pracy doktorskiej poświęconej roli stereotypów płci w praktykach dyskryminacyjnych rynku pracy (2000) i licznych prac badawczych i kilku teoretycznych dotyczących społecznej pozycji kobiet, mechanizmów wykluczenia, np. feminizacji biedy, rodzin monoparentalnych czy homofobii. Autorka antydyskryminacyjnych programów edukacyjnych.

Dane adresowe autora:

Katedra Socjologii Polityki i Moralności
Instytut Socjologii UŁ
ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź
e-mail: idespera@uni.lodz.pl

Rewolucyjny podręcznik metod jakościowych

W księgarniach i w bibliotekach pojawił się nowy podręcznik metod badań jakościowych pod redakcją Normana K. Denzina i Ivonny S. Lincoln. Podręcznik tak rewelacyjny i tak rewolucyjny, że pojawia się pytanie, komu będzie służyć. Po pierwsze książka jest gruba – liczy dwa obszerne tomy i znacznie przekracza zakres kursów metod prowadzonych na studiach licencjackich i magisterskich. Wydawnictwo PWN nie zdecydowałoby się zapewne na wydanie podręcznika przeznaczonego dla doktorantów. Książka jest z pewnością fascynująca dla badaczy posługujących się metodami jakościowymi i etnograficznymi, czy jednak jej pojawienie się na bibliotecznych półkach zmie-

Recenzja książki Denzin Norman K., Lincoln Yvonna S., red., (2009) *Metody badań jakościowych*. Przełożyli Krzysztof Podemski i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN

ni kanon lektur metodologicznych? Byłoby to ze wszech miar korzystne, lecz rewolucyjność podręcznika może stanowić przeszkodę.

Jest to bowiem książka, która stawia pytania, a nie podaje gotowe nań odpowiedzi, nie jest też skryptem, z którego studenci mogliby „zakuwać” definicje i formułki, przygotowując się do egzaminu. Jednym z pierwszych trudnych pytań jest pytanie o rolę uniwersytetu. Autorzy poświęconego jej rozdziału – Davydd J. Greenwood i Morten Levin – zaczynają od diagnozy przepaści między naukami społecznymi a społeczeństwem, a następnie postulują jej pokonanie poprzez zrekonstruowanie związków między uniwersytetami a uczestnikami życia społecznego – przede wszystkim poprzez prowadzenie badań o charakterze interwencyjnym. Czy podręcznik zaangażowanego badacza, poddający krytycznej ocenie praktyki polityczne uczelni nie jest przypadkiem zagrożeniem dla samego uniwersytetu, zwłaszcza tego, na którym pracujemy i wykładamy? Czy nie godzi w system kształcenia, w którym wszelka krytyczna refleksja jest niepożądana, a od studiujących i młodych adeptów nauki wymaga się przede wszystkim człobitności dla autorytetów i sprawnego naśladowania, zwłaszcza w sferze strategii i metod badawczych?

Jest to także pierwszy podręcznik metodologiczny, w którym pojawiają się badania feministyczne i teoria queer. Poza wymienieniem przez Earla Babbiego – w jego podręczniku – paradygmatów feministycznych jako jednego z elementów współczesnego teoretycznego zaplecza nauk społecznych, nie były one dotąd obecne w polskojęzycznych podręcznikach metodologicznych. W rezultacie badaczki i badacze podejmu-

jący badania uwzględniające perspektywę gender byli skazani albo na literaturę obcojęzyczną, albo na intuicyjne wymijanie pułapek „ślepych na płęć” metod badawczych. Czytelniczki i czytelnicy tego dzieła otrzymują wyczerpujące studium (w rozdziale 10 pierwszego tomu, autorstwa Virginii Olesen, w przekładzie Moniki Bobako) opisujące zaplecze, historię, główne nurty i stan badań prowadzonych z perspektywy feministycznej. Pojawiają się także – chyba po raz pierwszy w polskim wydaniu – feministyczne strategie badawcze, które są charakterystyczne nie tylko dla różnorodnych postaci „feminizmów” akademickich, ale i dla współczesnych gender studies i socjologii (oraz zapewne etnologii) zorientowanej na gender.

Rozdział 14 – w połowie poświęcony tylko teorii queer – (autorstwa Kena Plummera, znowu w przekładzie Moniki Bobako) przynosi chyba najobszerniejszą w języku polskim i najnowocześniejszą definicję teorii queer oraz jej zwięzły wykład. Jest to o tyle ważne, że teoria queer rozwija się w Polsce głównie wśród nauk humanistycznych i brak było dotąd wskazówek, jak z tej perspektywy prowadzić badania społeczne. Zamieszczenie w książce tych dwóch rozdziałów może się przyczynić zarówno do wprowadzenia do głównego nurtu badań socjologicznych perspektywy feministycznej i gender, jak i perspektywy queer.

Książka jest rewolucyjna nie tylko dlatego, że wprowadza nowe perspektywy badawcze. Zaskakujące jest też skuteczne połączenie perspektywy *stricte* metodologicznej z szeroko zakrojoną refleksją teoretyczną, co w dotąd wydawanych podręcznikach się nie zdarzało – mieliśmy osobne podręczniki teorii oraz osobne podręczni-

ki metodologii i metod. Choć metodologia jako taka jest ściśle zakotwiczona w teorii, zaplecze teoretyczne metodologii nie było dotąd tak ściśle eksponowane. Tu zaś teoria socjologiczna nie tylko znajduje swoje miejsce, ale i współtworzy refleksję metodologiczną, refleksja teoretyczna nie ogranicza się zaś do zmieniających się paradygmatów czy teorii krytycznej i ugruntowanej. Zasięg teoretyczny pracy dotyka polityki, także polityki społecznej, pedagogiki, sfery publicznej, performatywności, neokolonializmu i studiów kulturowych. Jak piszą sami autorzy, jest to projekt metodologiczny, etnograficzny, genderowy, który próbuje nakreślić stan wiedzy i praktyk metodologicznych, zwraca uwagę na rolę etnografii w dyskursach postmodernistycznego świata. Świadomie włączają oni do swej pracy perspektywę teoretyków feminizmu, postkolonializmu i queer, „kwestionujących tradycyjną logikę heteroseksualnej narracji tekstów etnograficznych, które refleksywnie umieszczają neutralne (lub męskie) Ja etnografa w jego realistycznej historii” (s. 12). Badaczowi jakościowemu wyznaczają rolę interpretacyjnego brikolera zorientowanego obywatelsko, który myśli historycznie, interakcyjnie i strukturalnie. Autorzy przekonują, że badania społeczne powinny powrócić do swego źródła i ponownie zostać połączone z celami społecznymi. Postulują też pozbycie się lęku przed wartościowaniem, bowiem nie istnieją badania wolne od wartości.

Problemy, z którymi ma się zmierzyć zaangażowany badacz są zdefiniowane niezwykle szeroko – od tradycyjnych obszarów badań społecznych po dylematy, przed którymi stają komisje etyczne czy nawet medyczne badania kliniczne. Podejścia badawcze, które oferują autorzy to za-

równy w miarę klasyczna socjologia jakościowa, jak i przeformułowana etnografia.

Książka w swej treści i formie przeciwstawia się konserwatyzmowi metodologicznemu. Jest nieortodoksyjna jeśli chodzi o dobór tematyki, jej zawartość nie ogranicza się do omówienia wybranych metod badawczych, uzupełnionego o kontekst teoretyczny oraz etyczne i polityczne uwarunkowania badań. Przedstawia zagadnienia metodologiczne jako nierozzerwalnie powiązane z teoretycznymi, stawiając jednocześnie metodę w centrum uwagi. Dużo miejsca poświęca się teorii krytycznej i krytycznej etnografii, teorii Michela Foucaulta jako punkcie wyjścia dla badań dyskursu i badań nazwanych przez niego archeologicznymi i, oczywiście, teorii ugruntowanej. Z kolei przegląd metod badań jest bardzo eklektyczny: mamy tu spodziewany wywiad narracyjny, obserwację, wywiady zogniskowane, grupę metod zdefiniowanych jako analiza rozmów i tekstów, jakościowe studium przypadku (autorstwa Roberta E. Stake, którego prace przekładano już wcześniej na język polski), ale także autoetnografię czy pisanie jako metodę badawczą. Metodę tę możemy poznać nie tylko w teorii, ale i w praktyce, bo rozdział poświęcony poezjom kulturowym napisany został przez Kathleen Stewart zgodnie z zasadami takiego pisania, przedstawionymi przez Laurel Richardson i Elizabeth Adams St. Pierre.

Książka ta dotyka tematów mało obecnych lub wręcz nieobecnych w polskiej literaturze przedmiotu, przełamując wiele tabu i nakreślając nowe perspektywy. Takim nieobecnym u nas tematem jest kwestia nadzoru etycznego nad badaniami, gdzie nasze lokalne praktyki znacznie odbiegają od światowych standardów. Czy poruszenie tej

problematyki przez Denzina i Lincoln przyczyni się do dyskusji na ten temat?

Język przekładu wydaje się czasem zgrzytliwy. Nie jest to chyba jednak efekt braku porozumienia między kilkoma tłumaczami i ich zakotwiczenia w różnych tradycjach, a raczej nieprzystawania języka pracy do standardów polskich podręczników. Książka zwraca uwagę na nieco inne niż na przykład w przywołanym podręczniku Babbiego sklasyfikowanie metod i technik – mamy więc do czynienia z analizą tekstów, a nie analizą treści, wywiady dzielą się na „zwykłe” i „nieustrukturalizowane”, wywiady

nazywane są raz fokusowymi, raz zogniskowanymi, co może wywołać konsternację studentów rozpoczynających dopiero swą metodologiczną edukację. Dla badaczy pragnących rozwijać swe kompetencje, jak i dydaktyków prowadzących zajęcia z metod badań jest to bardzo cenna pozycja. Być może to także zaproszenie do dialogu między badaczami reprezentującymi różne dziedziny i specjalności – od socjologów i etnologów po przedstawicieli nauk politycznych czy pedagogiki – podczas którego przedyskutowalibyśmy – trawestując tytuł jednego ze Zjazdów Socjologicznych – co nas łączy, a co dzieli.

Cytowanie

Desperak Iza (2012) *Recenzja książki Denzin Norman K., Lincoln Yvonna S., red., (2009) „Metody badań jakościowych”*. Przełożyli Krzysztof Podemski i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 8, nr 1, s. 204–207 [dostęp dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: <http://www.przegladsocjologiijakosciowej.org>.